

СЕКЦІЯ 5. СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.922.76:376.04
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2024-1-6

**СПРИЯННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ**

Дьоміна Ганна Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психосоматики та психології здоров'я
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

a.a.demina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8319-3431>

Мета. Висвітлили шляхи сприяння психосоціальному розвитку дітей з особливими потребами через освіту. **Методи:** аналіз, узагальнення, резюмування, синтез, що дали змогу згрупувати сучасні вектори дослідження проблеми сприяння психосоціальному розвитку дітей з особливими потребами через освіту. **Результати.** Сучасне суспільство активно працює над забезпеченням інклюзивної освіти, яка враховує унікальні освітні потреби кожної дитини, з особливим акцентом на дітей з особливими потребами. Центральною ідеєю є створення адаптованого освітнього середовища, що забезпечує комплексну підтримку для їх соціальної інтеграції й адаптації. Важливість індивідуального підходу, який урахує специфічні потреби й особливості кожної дитини, є ключовою для їх соціалізації та самореалізації.

Освіта, яка фокусується на особистісному розвитку, адаптації навчальних програм, створенні умов для набуття практичних навичок, а також соціальній адаптації, виступає як основний напрям інклюзивного навчання. Роль психологічного супроводу та співпраці між педагогами, батьками та спеціалістами різних профілів є невід'ємною для забезпечення не лише академічного, але й соціального й емоційного розвитку дітей. Створення сприятливого інклюзивного середовища в освітніх закладах, що гарантує рівний доступ до якісної освіти та можливості для всебічного розвитку, разом із розробленням і впровадженням спеціалізованих програм для комплексного розвитку дітей з особливими потребами, є критично важливими. **Висновки.** Висвітлення ролі освітньої системи в підтримці цих дітей, зокрема й раннє виявлення специфічних потреб і надання відповідної підтримки, вказує на необхідність міждисциплінарної співпраці для створення ефективної системи підтримки. Через детальний огляд досліджень і практик ця стаття підкреслює значення інклюзивної освіти як засобу психосоціального розвитку й інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство. Вона висвітлює критичну роль інклюзивного освітнього середовища у сприянні рівним можливостям для навчання та розвитку всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, психічних чи соціальних обмежень, акцентуючи на важливості реалізації прав кожної дитини на якісну освіту в рамках загальних принципів прав людини.

Ключові слова: розвиток, психологічний супровід, психолог, освіта, заклади освіти, корекція, діагностика, особливі освітні потреби, інклюзія, інклюзивне середовище, учні, діти.

**PROMOTING THE PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENT OF CHILDREN
WITH SPECIAL NEEDS THROUGH EDUCATION**

Domina Hanna Anatoliyivna,
Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor of Department of Psychosomatics and Health Psychology
Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine

a.a.demina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8319-3431>

Purpose. Ways of promoting the psychosocial development of children with special needs through education were highlighted. **Methods:** analysis, generalization, summarization, synthesis, which made it possible to group modern research vectors of the problem of promoting the psychosocial development of children with special needs through education. **Results.** Modern society is actively working to provide inclusive education that takes into account the unique educational needs of each child, with a special emphasis on children with special needs. The central idea is to create an adapted educational environment that provides comprehensive support for their social integration and adaptation. The importance of an individual approach that takes into account the specific needs and characteristics of each child is key to their socialization and self-realization.

Education that focuses on personal development, adaptation of educational programs, creation of conditions for acquiring practical skills, as well as social adaptation, acts as the main direction of inclusive education. The role of psychological support and cooperation between teachers, parents, and specialists of various profiles is integral to ensuring not only academic, but also social and emotional development of children. Creating a favorable inclusive environment in educational institutions that guarantees equal access to quality education and opportunities for comprehensive development, along with the development and implementation of specialized programs for the comprehensive development of children with special needs, are critically important. **Conclusions.** Highlighting the role of the education system in supporting these children, including early identification of specific needs and provision of appropriate support, points to the need for interdisciplinary collaboration to create an effective support system. Through a detailed review of research and practices, this article highlights the importance of inclusive education as a means of psychosocial development and integration of children with special needs into society. It highlights the critical role of an inclusive educational environment in promoting equal opportunities for learning and development for all children, regardless of their physical, mental or social limitations, emphasizing the importance of realizing the rights of every child to a quality education within the framework of general human rights principles.

Key words: *development, psychological support, psychologist, education, educational institutions, correction, diagnosis, special educational needs, inclusion, inclusive environment, students, children.*

Вступ. Існує непереборне переконання в унікальності кожної особистості. Проте серед людської множинності виокремлюються індивіди, яких називають «особливими» не стільки з метою акцентування на їхній унікальності, як через визнання специфічних потреб, що відділяють їх від більшості. Ці особи, незалежно від стану здоров'я чи наявності будь-яких обмежень, мають невід'ємне право на якісне життя й освіту, яка не поступається стандартам, доступним для інших. Вони являють собою особистості, чиї життєві обставини вимагають адаптації, але які можуть бути однаково цінними для суспільства, як і суспільство для них.

Інклюзивність у суспільстві є процесом, який передбачає всебічне включення осіб з обмеженими можливостями. Важливим завданням є створення сприятливого психологічного середовища в такому контексті та розвиток толерантних стосунків між усіма учасниками освітнього процесу. Це, своєю чергою, має сприяти позитивним змінам у суспільному ставленні до осіб з обмеженнями як до повноправних членів суспільства.

Раннє виявлення та звернення по фахову допомогу є критичними для ефективної корекції розвиткових вад і соціалізації осіб з особливими потребами. Первинну роль у цьому процесі відіграють спеціалісти психологічних служб, чия робота полягає в наданні комплексної підтримки цій категорії дітей. Психологічний супровід включає в себе широкий спектр заходів, спрямованих на допомогу особі та її інтеграцію в суспільство, вирішуючи проблеми, які виникають у процесі адаптації до життя в колективі. Основна мета соціально-психологічної роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби, полягає в підготовці їх до самостійного життя в суспільстві. У цьому контексті ключову роль відіграють освітні інституції та їхні психологічні служби, зокрема, через розвиток соціальних навичок

і надання емоційної підтримки як дітям, так і їхнім сім'ям.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Реалізація стратегії формування інноваційного освітнього простору, адаптованого до потреб дітей з особливостями розвитку, передбачає зміщення акцентів у бік інклюзивної моделі освіти, заснованої на принципах прийняття інклюзивних цінностей. Важливо підкреслити роль психологічних служб освітніх установ у цьому процесі, оскільки вони відіграють ключову роль у забезпеченні психолого-педагогічного супроводу всіх учасників освітнього процесу, як учнів, так і дорослих (педагогічних працівників, батьків, адміністрацію). Існує значний обсяг досліджень і практичних розробок, присвячених інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір, що охоплює такі аспекти: орієнтацію освіти на особистість (Niholm, 2021); забезпечення рівних можливостей для всіх дітей у здобутті якісної освіти; адаптацію освітніх програм з урахуванням індивідуальних здібностей і потреб учнів (згідно з роботами К. Бовкуш (Бовкуш, 2015), Н. Софій (Софій, 2015), Е. Чернова (Чернова, 2019) та інших); розроблення комплексних систем психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами та їхніх сімей (І. Демченко (Демченко, 2016), С. Єфімова (Єфімова, 2012) та інших); створення спеціалізованого корекційно-розвиткового середовища (Gryshova et al., 2017; Koutsouris et al., 2022: 6; Cotan et al., 2021: 6) для задоволення потреб дітей з особливостями (дослідження О. Кучерук (Кучерук, 2013), З. Ленів (Ленів, 2014), А. Міненко (Міненко, 2016), О. Патрекеєва (Петракеєва, 2013), М. Порошенко (Порошенко, 2019) та інші).

Методологія та методи. На основі використання аналізу, узагальнення, резюмування, синтезу встановлено, що стратегія створення сучасного освітнього середовища для дітей

з особливими потребами, заснована на інклюзивному підході, вимагає інтеграції низки ключових компонентів. Одним із найважливіших є психологічна підтримка, яка відіграє центральну роль у забезпеченні успішної адаптації й інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітньому просторі. Такий підхід спрямований не лише на академічну підготовку, а й на соціальну інтеграцію, емоційний розвиток і психологічне благополуччя учнів.

Основні напрями досліджень і практичних напрацювань у цій галузі охоплюють:

1. Особистісно орієнтовану освіту, яка підкреслює індивідуальний підхід до кожної дитини, беручи до уваги її потреби, інтереси та можливості. Це передбачає адаптацію навчальних програм і методик з метою надання кожній дитині можливості реалізувати свій потенціал.

2. Створення рівних можливостей для здобуття якісної освіти. Це означає забезпечення доступу до освітніх ресурсів, адаптацію фізичного середовища шкіл і навчальних матеріалів для врахування різноманітних потреб учнів.

3. Забезпечення варіативності освіти, що дозволяє дітям з особливими потребами здобувати базову або повну загальну середню освіту відповідно до їхніх здібностей та індивідуальних можливостей. Це включає розроблення індивідуальних навчальних планів і використання спеціальних навчальних методик і технологій.

4. Розроблення системи психолого-педагогічного супроводу не тільки для дітей, але й для їхніх родин. Це передбачає надання консультацій, тренінгів для батьків і педагогів, розвиток співпраці між сім'єю та школою, а також забезпечення підтримки в періоди адаптації та переходів.

5. Створення спеціального корекційно-розвивального середовища, що сприяє комплексному розвитку дитини. Це передбачає адаптацію навчальних та ігрових просторів, використання спеціалізованих ігор і занять, спрямованих на розвиток моторики, мовлення, когнітивних і соціальних навичок.

Ключовим аспектом є розуміння того, що психологічна підтримка в інклюзивному освітньому середовищі вимагає комплексного підходу, який охоплює не тільки навчальний процес, але й соціальну інтеграцію, емоційне благополуччя та психологічну резиліентність дітей. Такий підхід передбачає тісну співпрацю педагогів, психологів, батьків і спеціалістів із реабілітації для створення оптимальних умов для розвитку кожної дитини.

Мета статті – висвітлити шляхи сприяння психосоціальному розвитку дітей з особливими потребами через освіту.

Результати та дискусії. Головною метою соціального та психологічного розвитку будь-

якого цивілізованого суспільства є забезпечення умов для поваги до людського розмаїття та реалізації принципів солідарності та безпеки. Це створює необхідні передумови для захисту й ефективної інтеграції в соціум усіх його членів, зокрема й осіб з особливими потребами. У контексті дітей і молоді, які ще не мають досить життєвого досвіду та ресурсів для самостійного створення оптимальних умов життя та розвитку, це завдання набуває особливої актуальності.

Інтеграція дітей з особливими потребами в загальноосвітні заклади є важливою частиною забезпечення їхнього повноцінного соціального розвитку. Це вимагає від адміністрації шкіл і спеціалістів створення відповідного освітнього та виховного середовища, що враховує індивідуальні особливості розвитку таких дітей. Підхід до освіти, що базується на визнанні та підтримці розмаїття, сприяє створенню інклюзивного середовища, де кожна дитина має можливість для розвитку та навчання в умовах рівності та поваги.

Умови воєнного стану в Україні значно підвищують актуальність і важливість роботи соціальних педагогів і психологів у загальноосвітніх закладах. Війна спричинила зростання кількості дітей з особливими потребами та, відповідно, збільшила потребу у кваліфікованих фахівцях, здатних організувати ефективну підтримку та супровід інтеграційного процесу. Розроблення та впровадження нових підходів, форм і методів роботи із цією категорією учнів і їхніми сім'ями стають життєво необхідними для адаптації освітньої системи до нових викликів.

Соціальні педагоги та психологи відіграють ключову роль у створенні умов для успішної інтеграції дітей з особливими потребами. Їхня робота охоплює не тільки безпосередню взаємодію з дітьми, але й підтримку їхніх сімей, а також розроблення методичних і організаційних заходів, що сприяють створенню інклюзивного та підтримувального навчального середовища. Це включає адаптацію навчальних програм, використання спеціалізованих методик і технологій, організацію додаткових освітніх і реабілітаційних заходів, спрямованих на максимальне розкриття потенціалу кожної дитини.

Таким чином, робота з інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір є складовою частиною ширшого завдання – створення інклюзивного суспільства, що базується на принципах рівності, поваги та підтримки розмаїття. В умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, це завдання набуває особливої гостроти та вимагає консолідованих зусиль усього суспільства, а особливо освітньої спільноти.

Фундаментом інтеграції осіб з особливими потребами в освітній простір є принцип забез-

печення їхнього права на доступ до якісної освіти, яке визнається як невід'ємний елемент прав людини. Європейська спільнота підкреслює, що освітні послуги мають надаватися в рамках загальноосвітніх закладів без будь-якої дискримінації щодо дітей з особливими потребами, виходячи з переконання, що ці потреби самі собою не мають ставати бар'єром у навчанні та вихованні. Натомість чинники, які можуть обмежувати можливість здобуття освіти, часто пов'язані з дискримінаційними практиками. Однак трапляються випадки, коли згідно із законодавством діти з деякими особливостями потребують навчання у спеціалізованих школах, що також можна розглядати як форму офіційної сегрегації.

Інтеграція дитини з особливими потребами в освітній процес загальноосвітнього закладу вимагає створення відповідного середовища, яке враховує специфіку її розвитку. Процес інтеграції має на меті розвиток соціальності дитини, що включає формування соціальних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, життєвих цінностей і емоцій, що здобуваються через активний соціальний досвід і втілюються завдяки суб'єктності особистості. Ефективність інтеграційного процесу досягається через застосування педагогічно обґрунтованих форм і методів навчання, які сприяють адаптації та засвоєнню дітьми з особливими потребами необхідних знань і соціальних навичок, з урахуванням особливостей їхнього розвитку.

Особливу увагу у процесі інтеграції варто звертати на диференційований підхід до кожної дитини, що передбачає індивідуальне планування та реалізацію соціальної інтеграції з урахуванням конкретних потреб і можливостей. Визначення змісту, форм і методів інтеграції має базуватися на глибокому аналізі методичних основ соціального виховання й особливостей організації навчально-виховного процесу в умовах інтегрованого навчання. Важливим аспектом є використання колективних форм і методів навчання, які створюють умови для соціальної взаємодії, де діти з особливими потребами мають можливість отримувати соціальний досвід і проявляти суб'єктність, сприяючи їхній соціальній адаптації й інтеграції.

Соціальна взаємодія в контексті соціального виховання учнів з особливими потребами в рамках інтегрованого навчання є ключовим елементом, який сприяє їхній соціальній адаптації й інтеграції. Цей процес передбачає не лише формальне навчання, але й активне залучення учнів до позакласної та позаурочної діяльності, що дозволяє дітям з особливими потребами набувати необхідний соціальний досвід у безпечному та підтримувальному середовищі.

Роль психологічної служби школи та співпраця з батьками дитини з особливими потребами є вирішальною у створенні індивідуальних програм інтеграції. Ці програми мають бути спрямовані на створення умов для розвитку дитини як суб'єкта, що сприяє її соціальній активності та самовдосконаленню. Важливим аспектом є також підтримка та розвиток мотивації навчальної діяльності, бажання до самоосвіти та самовдосконалення.

Відповідно до дослідження К. Бовкуш (2015 р.) і власних досліджень, ефективність інтеграції дітей з особливими потребами значно зростає в разі застосування комплексного підходу, який охоплює не тільки адаптацію навчального простору, але й психолого-педагогічний супровід, активне залучення до соціального життя школи та підтримку з боку всіх учасників освітнього процесу.

Реалізація індивідуальних програм інтеграції має базуватися на тісній співпраці між учителями, соціальними педагогами, психологами та батьками. Це дозволяє створити умови для ефективного розвитку соціальності учнів, формування позитивного ставлення до навчального закладу, розвитку навичок комунікації та самовираження, а також підвищення їхньої соціальної активності.

Залучення дітей з особливими потребами до позакласної та позаурочної діяльності сприяє не лише їхній соціальній адаптації, але й інтеграції в ширше соціальне середовище. Це дозволяє дітям відчувати себе цінними членами спільноти, формує в них відчуття приналежності та позитивне самосприйняття.

У цьому контексті стратегії психологічного супроводу мають бути гнучкими й адаптованими до індивідуальних особливостей кожної дитини, щоб максимально сприяти її соціальному й освітньому розвитку. Використання індивідуальних підходів, заснованих на цілісному розумінні потреб дитини, є ключовим для успішної інтеграції та розвитку соціальності.

Етап реалізації індивідуальної програми передбачає систематичне втілення запланованих заходів, що передбачає низку специфічних дій: використання корекційно-розвивальних методик, адаптацію навчального матеріалу до особливостей розвитку кожної дитини, інтеграцію дитини в колектив, формування навичок самостійної роботи та соціальної адаптації. Особлива увага приділяється методам і формам роботи, які стимулюють мотивацію дитини до навчання та соціальної взаємодії, а також забезпечують підтримку її психологічного благополуччя. Цей етап вимагає від фахівців гнучкості в підходах, креативності у вирішенні проблем та здатності до швидкого реагування на зміни у стані та потребах дитини.

Підсумковий етап включає аналіз ефективності виконаної роботи, оцінку динаміки розвитку дитини в контексті досягнення цілей, визначених в індивідуальній програмі. На цьому етапі проводяться збір і аналіз інформації від усіх учасників освітнього процесу: учителів, батьків, спеціалістів, які брали участь у супроводі, та самої дитини. Це дозволяє виявити сильні сторони й обмеження застосованих підходів, визначити подальші напрями роботи та, за потреби, скоригувати індивідуальну програму. Також важливим є обговорення результатів з батьками та дитиною, щоб забезпечити повне розуміння досягнутих змін і визначити мотивацію до подальшого розвитку.

Ефективність психолого-педагогічного супроводу залежить від чіткості цілей, систематичності та послідовності в реалізації етапів, а також від готовності та здатності всієї мультидисциплінарної команди до тісної співпраці. Індивідуальний підхід, що базується на глибокому розумінні особливостей розвитку кожної дитини з особливими освітніми потребами, є ключем до успішної адаптації й інтеграції її в освітнє та соціальне середовище.

Процес упровадження індивідуальних освітніх програм для дітей з особливими потребами охоплює комплекс заходів, спрямованих на забезпечення якісної підтримки учнів і педагогічного колективу у формуванні оптимальних умов для ефективної соціалізації та навчання цієї категорії дітей. Основна мета таких заходів полягає в адаптації навчального середовища до індивідуальних психофізичних властивостей учнів для їх усебічного розвитку й інтеграції в суспільство. Для досягнення цієї мети виконуються такі завдання:

- забезпечення адекватної підтримки дітям і педагогічним працівникам, що передбачає створення необхідних умов для задоволення особливих освітніх потреб учнів, відповідно до їхніх індивідуальних особливостей;
- надання психологічної підтримки сім'ям дітей з метою поліпшення внутрішньосімейних взаємин і ефективності виховного процесу;
- реалізація просвітницької та консультативної діяльності серед педагогів, спеціалістів-дефектологів, логопедів, асистентів учителя й інших фахівців, залучених до роботи з дитиною.

Завершальний етап включає колективний аналіз і оцінку ефективності здійснених інтервенцій з формулюванням рекомендацій для подальшого освітнього та розвивального процесу дітей, що мають особливі освітні потреби. Отже, психологічний супровід дітей з особливими потребами реалізується через систематичну роботу, що включає діагностику, корекційно-розвивальні заходи, консультування, освітню діяльність і підтримку, спря-

мовані на створення умов для їх повноцінного розвитку й інтеграції в соціальне середовище.

У межах психологічного супроводу ключовими напрямками корекційно-розвиткової роботи є нижчезазначені.

Емоційно-особистісний розвиток і корекція. Цей напрям передбачає комплекс заходів, спрямованих на гармонізацію емоційного стану дитини, профілактику та ліквідацію агресивних чи інших негативних проявів поведінки, мінімізацію негативних характеристик особистості та формування позитивних якостей характеру. Зусилля спрямовуються на розвиток механізмів соціальної адаптації, створення умов для вироблення адекватної самооцінки, розвиток соціальних емоцій і комунікативних навичок. Включає також розширення емоційного досвіду через освоєння невербальних засобів комунікації, розуміння поведінкових реакцій у соціальних контекстах і формування навичок адекватної реакції. Диференційований підхід дозволяє визначити найбільш актуальні напрями розвитку для різних груп дітей, підвищуючи таким чином рівень залученості їх до соціальної взаємодії.

Розвиток пізнавальної активності та вищих психічних функцій. Основна увага приділяється стимуляції пізнавальної зацікавленості, що є фундаментом для формування пізнавальної мотивації. Акцентується на розвитку уваги, пам'яті, сприймання, просторових і часових уявлень, сенсомоторної координації, а також на формуванні логічного мислення, здатності до аналізу, порівняння, узагальнення та вироблення висновків.

Формування довільної регуляції поведінки та діяльності. Включає навчання дитини встановлення цілей, планування й організації власної поведінки з метою досягнення поставлених завдань. Особлива увага приділяється розвитку самоконтролю, самооцінки та здатності до саморегуляції, що є важливими вміннями для ефективної соціальної адаптації й успішної навчальної діяльності.

Слідування системі чітко визначених і встановлених норм і правил поведінки може розглядатися як інструмент тренування загальних навичок самоорганізації в дітей, що є однією з основ загального когнітивного розвитку та потенційно дозволяє підвищити рівень уваги, розвинути здатність до контролю власної поведінки та підвищити здатність дитини до аналізу за запам'ятовування інформації.

Ці напрями корекційно-розвиткової роботи формують комплексний підхід до психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, спрямований на їх комплексний розвиток, соціалізацію й адаптацію в суспільстві.

Консультаційно-освітня та профілактична діяльність відіграє ключову роль у психологічному супроводі, забезпечує комплекс-

сну підтримку вчителям і батькам у процесі виховання та розвитку дітей із специфічними освітніми потребами. Ця діяльність містить низку завдань, серед яких:

– психологічна підтримка педагогічних працівників, що передбачає аналіз і виявлення сильних і вразливих аспектів когнітивного й особистісного розвитку учня, визначення стратегій подолання обмежень у навчальному процесі та соціалізації, а також розроблення оптимальних методів взаємодії з дітьми, що мають особливі освітні потреби;

– психологічна підтримка батьків, яка охоплює налагодження довірливих відносин між спеціалістами та сім'єю, надання допомоги батькам у розумінні унікальності їхніх дітей, стимулювання співпраці між сім'єю та фахівцями для ефективного подолання викликів, залучення батьків до корекційно-розвиткових заходів, а також надання рекомендацій для подолання потенційних складнощів.

Така багатогранна підтримка сприяє створенню умов для всебічного розвитку дитини, забезпечує адаптоване освітнє середовище, яке враховує індивідуальні особливості та потреби кожного учня.

Висновки. Отже, враховуючи глибинний аналіз інклюзивної освіти та її вплив на психосоціальний розвиток дітей з особливими потребами, дослідження підкреслює невід'ємну роль індивідуалізованого підходу та міждисциплінарної співпраці у створенні ефективного освітнього середовища. Інклюзивна освіта, заснована на принципах рівності, поваги та розуміння унікальності кожної дитини, відіграє ключову роль у забезпеченні їхнього комплексного розвитку й інтеграції в суспільство. Важливість створення адаптованих навчальних програм, які враховують індивідуальні потреби та здібності дітей, разом із забезпеченням психологічної підтримки та співпрацею між учителями, батьками та спеціалістами різних профілів, є фундаментальними для успішної реалізації інклюзивної освіти.

Результати досліджень і практичний досвід свідчать про значні переваги інклюзивної

освіти не лише для дітей з особливими потребами, але й для всієї освітньої спільноти, що сприяє формуванню більш толерантного й інтегрованого суспільства. З огляду на висвітлені виклики та можливості, нагальною є потреба в подальших дослідженнях для розроблення інноваційних стратегій, які покращать якість і ефективність інклюзивної освіти. Важливо також зосередити увагу на підготовці кваліфікованих фахівців, здатних реалізувати ці стратегії у практиці, забезпечити адаптацію навчального процесу до різноманітних потреб учнів.

Підсумовуючи, розроблення та впровадження інклюзивної освіти мають відбуватися на основі комплексного підходу, що передбачає не лише адаптацію освітніх програм і методик, але й створення сприятливого середовища для розвитку кожної дитини. Це вимагає від усіх учасників освітнього процесу готовності до взаємодії, креативності й інноваційного мислення для вирішення конкретних освітніх завдань. Ініціативи з упровадження інклюзивної освіти мають бути підтримані на державному рівні з метою забезпечення необхідних ресурсів, навчальних матеріалів, професійного розвитку вчителів. Також важливо забезпечити ефективну комунікацію та співпрацю між усіма зацікавленими сторонами, включаючи батьків, педагогів, спеціалістів соціальних служб, щоб створити умови для успішної адаптації й інтеграції дітей з особливими освітніми потребами.

Упровадження інклюзивної освіти є важливим кроком на шляху до створення справедливого та рівноправного суспільства, де кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал. Це вимагає не лише змін в освітній системі, але й загальносуспільних перетворень, спрямованих на подолання стереотипів і бар'єрів, що перешкоджають повноцінній інтеграції осіб з особливими потребами. Тому роль держави, громадських організацій і кожного громадянина у процесі підтримки та розвитку інклюзивної освіти є незамінною та вкрай важливою для будівництва справедливого майбутнього для всіх.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бовкуш К. Модель формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до взаємодії учнів в умовах інклюзивного навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6. С. 67–74.
2. Демченко І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 ; 13.00.03. Умань, 2016. 46 с.
3. Єфімова С. Як зробити школу інклюзивною? Досвід проектної діяльності : методичний посібник. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2012. 152 с.
4. Кучерук О. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я як результат його підготовки до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія «Педагогічні науки». 2013. Вип. 121 (1). С. 109–112.
5. Ленів З. Підготовка висококваліфікованих кадрів для забезпечення якісної освіти дітям з порушеннями психофізичного формування: інклюзивний аспект. *Рідна школа*. 2014. № 7. С. 16–17.

6. Міненок А. Психолого-педагогічні аспекти професійного самоформування майбутнього вчителя початкової школи в умовах впровадження інклюзивної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. № 3. С. 69–79.
7. Патрикеева О. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад : навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2013. 96 с.
8. Порошенко М. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна»», 2019. 300 с.
9. Софій Н. Спільне викладання в інклюзивному класі : методичні матеріали. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2015. 70 с.
10. Чернова Е. Упровадження інклюзивної освіти в умовах Нової української школи. *Дитина з особливими потребами*. 2019. № 11 (59). С. 2.
11. The methodological principles of determining the level of performance of the functions of consumerism / I. Gryshova et al. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 3 (11). Ч. 1. С. 62–67.
12. A critical exploration of inclusion policies of elite UK universities / G. Koutsouris et al. *British Educational Research Journal*. 2022. № 48 (1). P. 1–18. <https://doi.org/10.1002/berj.3799>.
13. Methodological strategies of faculty members: moving toward inclusive pedagogy in higher education / A. Cotan et al. *Sustainability*. 2021. № 13 (6). P. 1–13. <https://doi.org/10.3390/su13063031>.
14. Nilholm C. Research about inclusive education in 2020. How can we improve our theories in order to change practice? *European Journal of Special Needs Education*. 2021. Vol. 36. № 3. P. 358–370. <https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1754547>.

REFERENCES:

1. Bovkush, K.P. (2015). Model formuvannya hotovnosti maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly do vzaïemodii uchniv v umovakh inkliuzyvnoho navchannia [Model of formation of readiness of the future primary school teacher for interaction of pupils in the conditions of inclusive training]. *Ped. nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Ped. sciences: theory, history, innovative technologies*, 6, 67–74 [in Ukrainian].
2. Demchenko, I.I. (2016). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv do profesiinoi diialnosti v umovakh inkliuzyvnoi osvity [Theoretical and methodical principles of preparation of the future teacher of initial classes to professional activity in the conditions of inclusive education]: avtoref. dys. d. ped. nauk: 13.00.04; 13.00.03. Uman, 46 [in Ukrainian].
3. Yefimova, S.M. (2012). Yak zrobyty shkolu inkliuzyvnoiu? Dosvid proektnoi diialnosti : metodychnyi posibnyk [How to make a school inclusive? Experience of project activity: methodical guide.]. Kyiv, TOV “Vydavnychi dim “Pleiady””, 152 [in Ukrainian].
4. Kucheruk, O. (2013). Inkliuzyvna kompetentnist maibutnoho vchytelia osnov zdorovia yak rezultat yoho pidhotovky do profesiinoi diialnosti v umovakh inkliuzyvnoho navchannia [Inclusive competence of the future teacher of basics of health as a result of his preparation for professional activity in the conditions of inclusive education]. *Nauk. zap. Kirovohrad. derzh. ped. un-tu im. Volodymyra Vynnychenka. Seriiia “Ped. nauky” – Kirovohrad. state ped. un-tu them. Volodymyr Vynnychenko. Series “Ped. science”*, 121 (1), 109–112 [in Ukrainian].
5. Leniv, Z.P. (2014). Pidhotovka vysokokvalifikovanykh kadriv dlia zabezpechennia yakisnoi osvity ditiam z porushenniamy psykhofizychnoho rozvytku: inkliuzyvnyi aspekt [Training of highly qualified personnel to provide quality education for children with psychophysical disorders: an inclusive aspect]. *Ridna shkola – Native school*, 7, 16–17 [in Ukrainian].
6. Minenok, A. (2016). Psykholoho-pedahohichni aspekty profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly v umovakh vprovadzhennia inkliuzyvnoi osvity [Psychological and pedagogical aspects of professional self-formation of the future primary school teacher in the implementation of inclusive education]. *Pedahohika i psykholohiia prof. osvity – Pedagogy and psychology prof. education*, 3, 69–79 [in Ukrainian].
7. Patrykieieva, O.O. (2013). Indeks inkliuzii: zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad [Inclusion index: general education institution] : navch. metod. posib. Kyiv : TOV “Vydavnychi dim “Pleiady”” [in Ukrainian].
8. Poroshenko, M.A. (2019). Inkliuzyvna osvita [Inclusive education] : navch. posib. Kyiv : TOV “Ahentstvo “Ukraina”” [in Ukrainian].
9. Sofii, N.Z. (2015). Spilne vykladannia v inkliuzyvnomu klasi [Co-teaching in an inclusive classroom] : metod. materialy. Kyiv : TOV “Vydavnychi dim “Pleiady”” [in Ukrainian].
10. Chernova, E.M. (2019). Uprovadzhennia inkliuzyvnoi osvity v umovakh Novoi ukrainskoї shkoly [Introduction of inclusive education in the New Ukrainian school]. *Dytyna z osoblyvymy potrebamy – A child with special needs*, 11 (59), 2 [in Ukrainian].
11. Gryshova, I.Ju., Negodenko, V.S., Shestakovska, T.L. (2017). The methodological principles of determining the level of performance of the functions of consumerism. *Naukovyi visnyk Polissia*, 3 (11): 1, 62–67 [in English].
12. Koutsouris, G., Stentiford, L., Norwich, B.A. (2022). Critical exploration of inclusion policies of elite UK universities. *British Educational Research Journal*, 48 (1), 1–18. Available at: <https://doi.org/10.1002/berj.3799> [in English].
13. Cotan, A., Aguirre, A., Morgado, B., Melero, N. (2021). Methodological strategies of faculty members: moving toward inclusive pedagogy in higher education. *Sustainability*, 13 (6), 1–13. Available at: <https://doi.org/10.3390/su13063031> [in English].
14. Nilholm, C. (2021). Research about inclusive education in 2020. How can we improve our theories in order to change practice? *European Journal of Special Needs Education*, 36, 3, 358–370. Available at: <https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1754547> [in English].